

קול דממה דקה

"דכלא קישורא דמיהמנוחא
אקרי קול דממה דקה"
(זוהר, ח"ג, דף ל' ע"ב)

קשר של אמת

מיום שננער ממעי אמו, מוצא עצמו האדם כה כשעה בשני עולמות: עולמו הפנימי, והעולם הסובב אותו. מראשית דרכו קולט התינוק והילד את אשר הוא רואה שומע וחש מן העולם שסביבו, לומד אותו ומנסה לעמוד על טיבו. מרגע שעומד הוא על דעתו, משתלכת בתהליך גם פעולת הנתינה. מכאן ואילך משולים חייו הרוחניים של האדם לחייו הגופניים. הרי הוא נושם ונושף - קולט ופולט - בולע אל תוכו מן העולם ונותן משלו, מן המיוחד שבו, אל אותו עולם עצמו.

הצינורות המעבירים את זרם הנשימה הרוחנית, אנטנות השידור והקליטה, רכים ושונים הם, אך ראשונים להם הם הקשרים בין בני-אדם. לקשרים אלה רמות שונות, עמקי-גל שונים. עיתים, הקשר בין שניים, או כתוך קבוצה, הוא עיסקי-עניני-תקין גרידא, ברור שתוכן השידורים שיועברו בקשר מעין זה יהיה רדוד מבחינה רוחנית. ברמה אחרת עומד הקשר בין ידידים וחברים, גם אם נושא העיסוק המשותף פשוט הוא ויבש, עומק מסוים יש בקשר. ברור אומנם שכיוון שרמת השידור רדודה יחסית, גם תוכנו לא יהיה עדיין עמוק ומהותי.

ויש שהקשר בין חברים הוא פנימי ועמוק. עומק הקשר בין חברים כאלה, פותח פתח למעבר והפריה רוחניים הדדיים בנושאים עמוקים וגבוהים. אמנם לא תמיד "מנוצל" הקשר להעברת תכנים כאלה אך על-כל-פנים, לעצם קיומו של קשר שכזה יש משמעות עליונה:

אמרו חז"ל "אין השכינה שורה אלא על שישים ריבוא". כלומר - התלות אלוקית ברמתה העליונה -כעין מעמד הר סיני- באה רק על כלל ישראל כולו, בהיותו "כאיש אחד בלב אחד" לא רק במובן של שלום חיצוני, אל במובן של קשר פנימי-מהותי בין כל פרטי הציבור ומכאן אתה למד שלשם קבלת החגלות כלשהיא "טובים השנים מן האחד" כאשר אגודתם היא לקבל אור פני חי העולמים.

הקשר של האדם לעולם, ודרכו לשאוב ממנו את המיים החיים, שונה מאחד לחברו, כשם שרבים ימצאו את קשר האמת עם חבר טוב או עם בן זוג, כך יש שמוצאים את קשר האמת כהכרת הטבע והתפעלות ממנו, ביצירת אימנות או בקליטתה ובדרכים רבות אחרות. למעשה, כל אדם בימי חייו יוצר "קשרים" רכים מסוגים שונים ובעומקים שונים. ככל שירכו הקשרים העמוקים, קשרי האמת, כן יתעלה אותו פרט, והכלל

יתעלה עמו.

קיומו של קשר אמיתי של האדם אל חניו, אל סביבתו ואל העולם והמציאות ככלל, דומה שתנאי לעבודת ה' אמיתית, ולסיכויי השגת השאיפה העילאית של דביקות בה', כדי לקלוט את התוכן האלוקי המושפע צריך האדם לפתח לעצמו כלי-קיבול, צינורות, המאומנים להפתח ולהעביר תוכן בעל ערך, תוכן אמיתי-עליון. למי שהרגיל עצמו לקבל תוכן כזה מן העולם הגשמי, יקל עליו לקבל, לכשיזכה, את השפע האלוקי. יתר על כן, בהיות המציאות עצמה התגלות ה', דבר ה' בהסתר, הרי מי שלמד לקלוט את המציאות, לזככה ולעבדה ימצא במציאות עצמה את דבר ה' אליו. ואולי למעלה מזה, עצם הקשר העמוק, קשר האמת, של האדם לחכרו, לטבע, לאמנות ולעולם - יש בו משום דבר ה' אכיר.

קול דממה דקה

"ויקם ויאכל וישחה. וילך בכח האכילה היא ארבעים יום וארבעים לילה, עד הר האלוקים, חורב ויבא שם אל המערה, וילך שם, והנה דבר ה' אליו. ויאמר, צא ועמות כהר לפני ה'. והנה ה' עובר, ורוח גדולה וחזק. מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה'. לא ברוח ה'. ואחר הרוח רעש - לא ברעש ה'. ואחר הרעש אש לא כאש ה'. ואחר האש, קול דממה דקה. ויהי כשמוע אליהו, וילט פניו באדמתו, ויצא ויעמוד פתח המערה והנה אליו קול... (מלכים א', י"ט, ח-י"ד)

אליהו הנביא עולה אל הר האלוקים. הוא מנסה, ומשמים מסיעים בידו (עוגת הרצפים), להגיע קרוב ככל האפשר, גם מבחינה גיאוגרפית, למדרגתו של משה רבנו ארון הנביאים: "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכל ומים לא שתה" (שמות ל"ד, כ"ח). תחילה לן אליהו במערה - אשר אולי רומזת אל מדרגתו של משה, בעמדו בניקרת הצור - "ושכותי כפי עליך עד עברי" (שמות ל"ג, כ"ח), כלומר עדיין במדרגת הסתר פנים (ורק אח"כ "וראית את אחוריי"). כאן, במערה שבחורב בא אליו עדיין "דבר ה'". השווה למל"א, י"ז, כ' נכואתו הראשונה של אליהו "ויהי דבר ה' אליו". כלומר, כאן עדיין מקבל אליהו נכואה במדרגתו הישנה, ואף תשובתו "קנא קינאתי" מוכנת בהקשר זה, התשובה באה מיד ללא המתנה והיסוס, אך כאשר הוא מצטוו "צא ועמדת כהר לפני ה'" הוא ממתין. משמעות הפועל "יצא", בהקשר של נכואה, מוארת לנו ע"י חז"ל (נדריים ל"ב ע"א): "ויוצא אותו החוצה"... א"ל צא מאיצטגנינות שלך - אין מזל לישראל". כלומר אברהם נקרא להתעלות

ממדרגת האי צטגנינות למדרגת הנבואה, ולזכין שאין מזל לישראל. כך גם בנידון דיון. אליהו נקרא לצאת מהמערה, הוא מוזמן לנסות להתעלות ממדרגתו ולהתקרב למדרגת משה. הוא נקרא לעמוד "בהר לפני ה'" - לעומת משה אשר נאמר בו "וקראתי בשם ה' לפניך" (שמות ל"ג י"ט)¹. "והנה ה' עובר" - נדמה לו שמגיע הוא כבר למדרגת משה - "ויעבור ה' על פניו" (שמות ל"ד ו'). אך לא. אליהו עדיין ממתין. "לא ברוח ה'... לא ברעש ה'... לא באש ה'..." רק "כשמוע אליהו" את "קול דממה דקה" מליט אליהו פניו (השווה "נתעטף כשליח-ציבור") ויצא. רק כעת יודע הוא שהגיע לנבואה באספקלריא המאירה ביותר אליה יכול הוא להגיע.

נעמוד על שתי התייחסויות ל"קול דממה דקה" שבסוקנו. האחת מתגלית מדברי הספרי בסוף פרשת נשא: "'וישמע את הקול...' כתוב אחד אומר 'ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים', וכתוב אחד אומר 'קול דממה דקה'. ביצד יתקיימו שני הכתובים הללו - אלא כשהקב"ה מדבר - הכל שותקים". במדרש זה, מובנת הדממה כהכנה לקבלת דבר ה'. רמז לכך אולי ניתן לראות בסוקנו: "קול דממה דקה... והנה אליו קול". כלומר קול ה' בא רק לאחר הדממה, והדממה היא תנאי להתגלות.

כללו של דבר, כדי שיוכל לקלוט, להבין ולקנות לו את דבר ה', צריך האדם לידום. ומהי דממה זו? נראה לי שזהו שקט פנימי, נקיון הנפש מכל מה שהוא חיצוני ומפריע; ודממה זו היא תנאי לקבלת דבר ה'. שעת היותו "קול גדול" נשמע הוא רק למי שפותח אוזנו לשומעו (עין רש"י, ויקרא א', א'). ברור שאין לצמצם דברים אלה לנבואה ממש, אלא כל אדם, כדי לקבל התגלות או רוח הקודש כמדרגה העליונה לה הוא מסוגל, צריך להביא עצמו לידי דממה דקה ככל האפשר. הרמב"ם כמורה נבוכים (חלק א', פרק כ"ט) מכיב את הפסוק "לך דומיה תהילה", ומבסס עליו - עפ"י הגמרא - את שיטתו, שכעצם אין כל זכות ואפשרות לאדם לתאר ולכנות את ה'. כי כל תואר בלשון אדם מטבעו מצומצם ומגביל כמצב כלשהו, והרי זו פחיתות כבוד כלפי מעלה. לכן, "לך דומיה תהילה" - התהילה הגדולה היא ההכרה שכל דיבור קטן הוא מכדי לתאר את ה' ולשכחו, ולכן עדיף לשתוק. גם מדברים אלה ניתן לראות ולהכין שרק מתוך הדממה - ההמנעות מכל הגדרה - אפשר לשבח את ה', ולשמוע את קולו הגדול הבלתי מוגבל, להכינו וללמדו. זוהי בחינה אחת של הדממה - בחינת ההקשבה לקול ה' הבא ממרומים, על ידי

1. הבדל הלשוני מתבאר היטב. אצל משה ה' הוא המרחם על עמו, המתעטף כשליח-ציבור, ואומר י"ג מידות; ואילו כאן, אליהו נקרא לצאת ממערתו, מקנאותו, ולהכיר בצורך ברחמים על ישראל.

נקיון פנימי מכל הפרעה גופנית או רוחנית (ועיין אורות הקודש, חלק א', עמ' קל"ז).

אך ניתן להבחין בפן אחר, אולי עמוק יותר של הדממה. "קול דממה דקה" - הדממה הדקה עצמה היא קול ה', שלא כמו הרעם, הרעש והאש ש"לא בהם ה'". הזוהר, בעמחו את שני הפסוקים ("קול גדול ולא יסף" ו"קול דממה דקה") אומר (בתרגום): "וזה הוא שנקרא קול גדול, שכתוב "קול גדול ולא יסף" ונקרא קול דממה דקה, אור נרות, שהוא זך ודקיק וצלול ומאיר לכל" (זוהר, יתרו חלק ב', דף פ"א ע"ב). ובמקום אחר בזוהר נאמר: "... וזה המזבח שהוא פנימי, של הקטורת הדקה כדקות, שכל קשר של אמונה נקרא קול דממה דקה" (שם, צו, חלק ג. דף ל' ע"ב).

כלא ידיעה בצד הנסתר של דברי הזוהר הקדוש, נראה בקטעים אלה הרעיון שהדממה היא נקודה פנימית עליונה, שהיא עצמה קול ה'. אם נצרף לכך את דברי הזוהר בפרשת ויגש (חלק א', דף ר"ו ע"א): "קול דממה דקה - זהו המקום הפנימי של הכל, אשר ממנו יוצאים כל האורות", מביא הלכ לבאר שהאדם אשר הגיע לדממה הדקה, הוא זה אשר הגיע אל הנקודה הפנימית ביותר שכשנשמתו, שהיא נקודת התגלות ה', ומתוכה מדבר ה' אליו.

יתר על כן, "כל קשר של אמונה נקרא קול דממה דקה". קשר במהותו הוא דו סיטרי. לא רק דבר ה' מתגלה אל האדם בנקודת נפשו הפנימית. המשורר בתהילים (ס"ב, פסוק כ') אומר: "אך אל אלוקים דומיה נפשי" - נקודת הדממה, דומיתה של הנפש היא "אל אלוקים" היא דבקותה באלוקים ותפילתה הפנימית אליו. אולי לכך מכוונים דברי רש"י שאמר (בפרשו לאיוב ד', פסוק ט"ז): "דממה - זו שירת מלאכי השרת". הדממה היא הקשר הפנימי, נקודת הנבואה של ה' אל האדם, ודבקות האדם, המלאכים, והיקום ככלל באלוקים, השירה העליונה והשכח הגדול שאין למעלה מהם.

(הערת המערכת - מאמר זה, נכתב ע"י אחד האברכים בישיבה, בקיץ ה'תש"ן.
בעל המאמר חפץ בעילום שמו, מסיבות השמורות עמו.)